

ВАРФОЛОМІЙ СТЕПАНОВИЧ САВЧУК **(до 80-річчя від дня народження)**

17 вересня 2025 р. виповнилося 80 років відомому фізику та історичу науки і техніки, доктору історичних наук, одному з фундаторів історії науки й техніки в Україні, професору Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Заслуженому працівнику освіти України, академіку АН вищої освіти України Варфоломію Степановичу Савчуку.

Прагнення до наукової роботи сформувалося у майбутнього вченого під впливом батька — Степана Васильовича Савчука, одного з найстаріших учених і викладачів Дніпропетровського гірничого інституту. 1969 р. В.С. Савчук закінчив із відзнакою фізичний факультет Дніпропетровського університету (нині

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара) та аспірантуру Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР під керівництвом академіка АН УРСР В. І. Скока, там само 1974 р. захистив дисертацію «Дослідження тонічної активності інтактних нервів за допомогою методу співпадіння потенціалів дії, що відводяться» та здобув ступінь кандидата біологічних наук. У цьому дослідженні вперше в Україні та в СРСР розроблено вказаний метод і створено відповідний прилад, захищений авторським свідоцтвом на винахід, розроблено в співавторстві математичну модель розповсюдження тонічної активності вегетативних нервів тварин.

З 1975 р. Варфоломій Степанович працює у Дніпровському університеті (з 1976 — доцент, з 1996 — професор). Наприкінці 1970-х — на початку 1980-х рр. учений проводить дослідження в галузі металофізи-

ки, де вивчає фізичні характеристики титанових сплавів. У середині 1980-х рр. наукова діяльність В.С. Савчука зміщується в площину біота геотехнологій. Він встановлює у співавторстві ефект активізації бактеріального вилугування марганцю з руд під дією магнітного поля певного частотного діапазону, досліджує діапазон таких змін.

З кінця 1980-х рр. пріоритетним напрямом діяльності вченого стала історія науки й техніки. Сфера його наукових інтересів — це історія громадсько-наукових об'єднань; німці й поляки в історії України; історія вищої (університетської) освіти та науки; історія розвитку концептуальних ідей фізико-математичних і фізико-технічних наук та їх розвиток (включно з ракетно-космічною тематикою); історія розвитку природничо-наукових досліджень; біографістика, педагогіка, соціологія, проблеми викладання фізики та історико-наукових дисциплін у вищій школі.

У 1996 р. В.С. Савчук захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук на тему «Історико-науковий аналіз діяльності природничо-наукових товариств Півдня України, Криму та Бессарабії: друга половина XIX — початок XX ст.». Це був перший в незалежній Україні захист докторської дисертації з історії науки. Підготовці та захисту дисертації багато в чому сприяла співпраця дисертанта з Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. В.С. Савчук дослідив творчі біографії Ф.В. Тарановського, І.Я. Акінфієва, Л.М. Фортунато, П.Г. Рубіна, В.В. Стронського, Ф. Олексієнка, Ф.Н. Шведова, А.Е. Малиновського; опублікував понад 350 наукових праць, серед яких 20 монографій, зокрема «Іван Якович Акінфіїв» (1996), «Нариси з історії фізичних досліджень на Дніпропетровщині (1917—1945)» (1997), «“Секретний” підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету» (у співавторстві), «Класичний університет. Еволюція, сучасний стан, перспективи» (співавтор М.В. Поляков, 2004), «Класичний університет. Від ідей античності до ідей Болонського процесу» (співавтор М.В. Поляков, 2007). Зараз творчий доробок дослідника складає понад 500 наукових і науково-педагогічних праць, а також три авторських свідоцтва на винаходи.

В.С. Савчук — талановитий педагог, під керівництвом якого захищено дві докторські та десять кандидатських дисертацій; ініціатор відкриття у Дніпровському університеті аспірантури за спеціальністю «Історія науки і техніки»; керівник міського міжвузівського семінару з історії науки і техніки та Дніпровського відділення Українського товариства істориків науки, член Всеукраїнської спілки краєзнавців, дійсний член Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка (2018), відповідальний редактор фахового наукового журналу «Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія і філософія науки і техніки» (нині «Дослі-

дження з історії і філософії науки і техніки»), член редколегій журналів «Наука та наукознавство», «Дослідження з історії техніки», «Історія української науки на межі тисячоліть», «Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті», «Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки», «*Zoszyty Historyczne*» (Польща). Член спеціалізованих учених рад із захисту докторських дисертацій (у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара та в ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»), де, зокрема, виступав як офіційний опонент на захистах 35 кандидатських і докторських дисертацій; Президії Академії наук вищої освіти України, Міжнародного союзу історії та філософії науки й техніки, Оргкомітету Міжнародного молодіжного симпозіуму з історії науки й техніки. За багаторічну працю В.С. Савчук відзначений званнями Заслуженого працівника освіти України та Відмінника освіти України. Він був одним з учасників делегації України на XX світовому конгресі істориків науки у Льєжі (Бельгія, 1997) і брав участь в ініціативній діяльності делегації з питань вступу України до Міжнародного союзу істориків науки, який відбувся за рішенням Оргкомітету конгресу.

Ученому притаманні захоплення наукою, ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність, вимогливість до себе. Колеги та учні знають Варфоломія Степановича як щиру, позитивну та доброзичливу людину, завжди з ентузіазмом готову прийти на допомогу. Сердечно бажаємо нашому дорогому колезі-ювіляру втілення задумів і нових творчих здобутків, міцного здоров'я, благополуччя та радості у житті!

*Колектив ДУ «Інститут досліджень
науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва НАН України»*